

פרוטוקול מס' 249

מישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט
פיוס ב', כ"ט בחשוון תשל"ג - 6.11.1972, שעה 11.15

נכח:

חברי הוועדה:

י. גולדשמידט - היו"ר
מ. אביזוהר
א. אנקוריון
י. ארידור
ב. הלוי
י. ח. צדוק
י. ה. קלינגהופר

מוזמנים:

י. קרפ - עוזרת בכירה ליועץ המשפטי
למשלה

מזכירת הוועדה: ר. מלחי

רשמה: א. עצמון

סדר היום: המשך הדיון בחוק יסוד: זכויות האדם.

211

(נארכי בימק 19.11.72)

היו"ר י. גולדשמידט:

אני פותח את הישיבה.

לפי סדר היום אנחנו דנים היום בסיכומי

ועדת המשנה לחוקי יסוד.

כידוע, הוטל על ועדת החוקה חוק ומשפט להכין פרק זכויות האדם כחוק יסוד שיובא מטעם ועדת החוקה למליאת הכנסת ויהווה בבוא העת פרק בחוקה של הפרינה.

בכנסת השביעית ישבה ועדת המשנה בראשות חה"כ ב. הלוי בדרך כלל ביום ב' באותה השעה. הוועדה הזאת השלימה את עבודת ההכנה של פרק זכויות האדם כפי הנוסח שנמצא בתיקיכם.

אני רוצה להעביר בהזדמנות זאת לחה"כ ב. הלוי את תודתי על העבודה הנשואה והפעפיקה שעשתה ועדת המשנה בראשותו בתקופה של קרוב לשלוש שנים. היום מובא לפנינו ע"י היושב-ראש וועדת המשנה מסמך הנקרא: סיכומים בחוק יסוד: זכויות האדם עד ליום 29.10.72 והסיכום משתרע על 20 סעיפים.

לפי הצעתו של חה"כ בישיבה האחרונה של ועדת המשנה הוכן גם מסמך, ע"י הגב' מלחי, ובו צויינו אותם סעיפים שבהם נתקבלו דיעות רוב ופיעוט. המסמך הזה צריך להנחות אותנו בדיון הפסכם של מליאת הוועדה.

הנוהג המקובל הוא שמליאת הוועדה, לאחר שתשמע דברי הסבר ופתיחה מפי חה"כ ב. הלוי, תתייחס לעיקר לאותם הנושאים שבהם לא היתה אחדות דעים בוועדת המשנה. ואילו סעיפים שנתקבלו על דעת כל חברי ועדת המשנה, יתקבלו גם על דעת מליאת הוועדה. מה עוד שוועדת המשנה הזאת הקיפה 15 חברים מתוך חברי מליאת הוועדה. כך שרק מספר קטן ביותר של חברים לא בא לידי ביטוי בעת הדיון עצמו.

אחרי דברי רקע אלה אני מבקש מחה"כ ב. הלוי להציג לפנינו את העניין לאור שני המסמכים שמונחים לפנינו.

ב. הלוי:
אני מודה לך על דברי ההערכה ששילבת בדבריך. אני מצייג פה, בשם ועדת המשנה, 20 סעיפים שיהיו לפי הצעתנו חוק יסוד: זכויות האדם על-מנת להעביר את זה לקריאה ראשונה של הכנסת. לפי בקשה של אחד החברים בקשנו גם חוות דעת מהיועץ המשפטי על הפרוצדורה שעלינו לנהוג ועל כך עוד נקבל תשובה מהיועץ על הצד הנוהלי.

לגופו של עניין - אני רוצה להקדים ולומר שההצעה הזאת היא מכנה משותף של רוב רובם של חברי ועדת המשנה. יש מספר סעיפים שהתקבלו פה-אחד ויש סעיפים שהנוסח שלהם מכיל שתי גירסאות, וזאת כאשר היו הדיעות חלוקות. ישנם מספר סעיפים שנשארו חברים בפיעוט והצעתם לא נתקבלה ע"י רוב גדול יותר ולא הגיעו לגירסא ב'.

כללו של דבר הוא זה שעל שאלות עקרוניות אלה אין לצפות בכנסת לתמימות דעים ביחוד לגבי היחס של חוק יסוד זה לחקיקה הקיימת וגם לגבי החקיקה לעתיד לבוא. לכן ההצעה הזאת מסתפקת, ביודעין, בפנינו. לאותו פנינו יש סיכוי גדול ביותר להתקבל ע"י רוב הדיעות בכנסת.

ב. הלוי:

זו לא הצעת חוק אידיאלית לחוק יסוד אבל אני רוצה להסביר שוועדת המשנה הזמינה מומחים. בין המומחים היו: פרופ' קלינגהופר, פרופ' אקצין, 4 משופטי בית המשפט העליון ובראשם נשיא בית המשפט העליון. רוב המומחים האלה הביעו דיעות מרחיקות לכת יותר מאשר ההצעה שאנו ניסחנו. כלומר, הם רצו שלחוק יהיה יותר שיניים ממה שאנחנו כתבנו. בכל זאת מסיבות פוליטיות ריאליסטיות, כדי שהרוב יהיה מובטח להצעה הזאת הגענו למכנה משותף, המינימום שיכול לאחד מסביבו את מירב התמיכה בכנסת.

אנחנו יודעים גם שזה לא סוף פסוק. התקבלה החלטה בכנסת, לפי הצעת הררי שלפני 20 שנה, לעשות את החוקה מגילות מגילות ואנחנו בוועדת המשנה הלכנו בהתאם לזה. כלומר, שזאת תהיה רק מגילה אחת כמו חוק יסוד: הכנסת שלא כולו משוריין אלא 2-3 סעיפים שבו דרוש לתיקונו 61 קולות חברי-כנסת. בחוק יסוד: המשלה שהוא כמעט בלתי משוריין וכו' - כל החוקים האלה יקבלו את השריון הסופי רק כאשר נתכנסו כולם מגילות מגילות לחוקה העתידה של מדינת ישראל. לכן יש לראות בהצעה הזאת רק חוק יסוד כמו יתר חוקי היסוד הקיימים.

אם כך יש לקרוא את כל החוק לאור סעיף 20 שיכול מבחינה משפטית לעמוד בראש או לעמוד בשורה האחרונה. סעיף 20 אומר: שזכויות היסוד המפורטות בסעיפים 1-19 עומדות לאדם רק במסגרת סעיף 20.

כלומר, חוק יסוד זה אינו גורע מתקפו של כל דין הקיים בעת תחילתו של חוק יסוד זה. זאת אומרת שזה מכוון רק לגבי חקיקה עתידה לבוא - וזה מתבטא בסעיף (ג) שאומר: חוק שנתקבל אחרי תחילת תקפו של חוק יסוד זה ויש בו סתירה לחוק זה - כוחו של חוק יסוד זה עדיף.

פה בותנים שיניים לחוק. כלומר, שיש לכבד את זכויות האדם המפורטות בסעיפים 1-19.

כל חוק הניתן לפירושים שונים - פירוש המתיישב עם חוק יסוד זה עדיף; זהו סעיף פרשנות שלפיו יש לפרש את כל החוקים, גם הישנים וגם החדשים, במידה שהם ניתנים לשני פירושים, אז פרוש המתיישב עם חוק יסוד זכויות האדם - עדיף.

אם ישנה סתירה בולטת שאיננה מתיישבת עם חוק יסוד זכויות האדם אז החוק הקיים עדיף. לגבי החוקה העתידה לבוא, לא זו בלבד שיש לפרש אותה לאור זכויות האדם, אלא אף אם ישנה סתירה בולטת חוק יסוד זכויות האדם - עדיף, אפילו אם תתקבל בפרוש ע"י הכנסת.

ישנה גירסה ב' שאומרת: להוסיף: זולת אם החוק קובע במפורש כי הוא חל על אף האסור בסעיף פלוני של חוק יסוד זה. על כך יש חילוקי דיעות.

סעיף 1: הוא סעיף כללי שאומר: האדם הוא בן-חורין לא יוטלו עליו הגבלות או חובות אלא מכוח החוק.

סעיף 2: בסעיף זה ישנן שתי גירסאות: גירסא א' - כל אזרחי ישראל (נוסח אחר: "הכל") שווים בפני החוק. לא יופלה בין אזרח לאזרח (נוסח אחר: "בין אדם לאדם") מטעמי גזע, מין, לאום, עדה, ארץ מוצא, דת, השקפה, מעמד חברתי, חשתיכות ארגונית או פוליטית.

גירסא ב' - להוסיף: "אולם אין בכך כדי לגרוע מהוראות חוק הקובעות בין סוגי אזרחים מטעם שהוא מ"ן העניין".

ב. הלוי:

השאלה היא פה שנצטרך להכריע אין נוסח א' לב', אם להרחיב את השוויון על כל אדם או להשאיר את זה מצומצם רק על כל אזרח. אם נסכים על כל אדם אז מתבקש שכך סייג נוסף לאור השאלה של טעמו של חוקים שפלים בין אזרחים ולא אזרחים. גירסא ב' יכולה לתת הצדקה לכל החוקים הדורשים לאזרחות או לחוק השבות. אבל ישנה דיעה אחרת שאופרת שצריך להוסיף פה, אם תתקבל הגירסא "כל אדם", סייג פיוחד לחוק השבות ולאותם החוקים האחרים הפלים בין אזרחים ולא אזרחים.

י.ח. צדוק:

לא אזרחים שהם יהודים ולא אזרחים שהם אינם יהודים.

ב. הלוי:

לגבי סעיף 3 - אין כבר חילוקי דיעות.

סעיף 4:

א. אין שוללים ואין מגבילים חירותו האישית וחופש תנועתו של אדם, אם ע"י פאסר, הגליה, גרוש או הסגרה ואם בדרך אחרת, אלא עפ"י חוק ובהליכים הקבועים בחוק.

ב. אדם הקובל על מעשה השולל או מגביל את חירותו האישית או חופש תנועתו, שלא עפ"י החלטת בית משפט פוסט-מוטמך, זכאי לפנות לבית-המשפט להכרעה פידית של חוקיות המעשה. לא יוצא אדם אל מחוץ לתחום שיפוט המדינה, שלא עפ"י החלטת בית משפט פוסט-מוטמך לפני שהיתה לו הזדמנות לפנות לבית משפט להכרעת חוקיות הדבר.

סעיף 5:

כל אדם זכאי להגנה כדין על קניניו; אין מפקיעים נכס, אין פוציאים אותו פרושות בעליו או מחזיקו ואין מטילים הגבלה על השליטה או השימוש בו אלא מטעמים של טובת הכלל, לפי חוק, בהליכים שנקבעו בחוק ותפורת פיצוי נאות, זולת אם שלל או הגביל החוק את הפיצוי.

סעיף 6:

(א) אדם זכאי להגנה כדין על רשות היחיד וצנעת הפרט.

(ב) אין נכנסים ללא רשות לביתו של אדם, ואין עורכים חיפוש בביתו, בכליו, ועל גופו, אלא מכוח חוק ובהתאם להליכים הקבועים בו.

(ג) אין פוגעים בצנעת חייו הפרטיים והמשפחתיים ובצנעת כתביו של אדם, ואין פוגעים בסוד שיחו, מכתביו, ותקשורתו, אלא באחד מאלה:

- (1) בהרשאתו הקודמת של בית משפט מכוח חוק;
- (2) מכוח חוק הפיועד לשפירה על בטחון המדינה; והכל בהתאם להליכים הקבועים בחוק.

סעיף 7:

(א) כל אדם זכאי לנוע בארץ, לקבוע בה את מקום מגוריו ולצאת ממנה; אין מגבילים זכות זאת אלא על-פי חוק.

(ב) כל אזרח הנמצא מחוץ לישראל זכאי להיכנס אליה.

סעיף 8:

לכל אדם הזכות לעסוק בכל עבודה, עסק, מקצוע ומשלוח-יד; אין מגבילים זכות זאת אלא עפ"י חוק.

סעיף 9:

לכל אדם הזכות להתקשר בחוזים ולרכוש נכסים; אין מגבילים זכות זאת אלא על-פי חוק.

ב. הלוי:

סעיף 10:

אדם זכאי לחופש המחקר והיצירה הפרטית, הספרותית והאמנותית. פה הפרדנו את עצם המחקר עם פרסומים. סעיף 11 דן בכל הנוגע לפרסומים.

סעיף 11:

(א) לכל אדם הזכות להביע דעותיו, לפרסמן, להפיצן ולהקנותן לאחרים, וכן לפרסם, להציג ולהפיץ מידע, מחקר ויצירה מדעית, ספרותית ואמנותית, והכל בעל-פה, בכתב ובכל אמצעי התקשורת.

(ב) אין מגבילים זכות מחשבות אלה אלא על פי חוק הבא להבטיח את קיום המשטר הדמוקרטי, לשמור על בטחון המדינה, לשמור על ערכי המוסר או למנוע חילול דת, לשמור על זכויות הזולת או להבטיח הליכי משפט תקינים.

כלומר, עצם היצירה ועצם המחקר אינם מוגבלים אבל פרסומם מוגבל לפי סעיף קטן (ב).

סעיף 12:

(א) הכל זכאים לקיים אסיפות ותהלוכות בדרכי שלום למטרות חוקיות.

(ב) אין מגבילים זכות זאת אלא על פי חוק הבא לקיים את שלום הציבור או למנוע בעד הפרעת הסדר הציבורי.

(א) הכל זכאים להתאגד להשגת מטרות חוקיות באמצעים חוקיים:

סעיף 13:

(ב) גירסא א' - אין מגבילים זכות זאת אלא על פי חוק הבא להגן על בטחון המדינה או על קיום המשטר הדמוקרטי.

גירסא ב' - להוסיף בסוף: "או על זכויות הזולת".

ישנן כאן שתי גירסאות בנוגע להגבלות. האם החוקים צריכים להיות מיועדים רק לבטחון המדינה ולקיום משטר דמוקרטי; או גם חוקים הבאים להגן על זכויות הזולת יכולים להגביל את חופש ההתאגדות?

סעיף 14:

כל אדם זכאי לחופש עבודת האלהים. על זה יש מחלוקת וזה הפיניקס המוסכם על דעת רוב החברים. ישנם חברים שרוצים להרחיק לכת, הן בכיוון פירוט חופש הדת, כלומר, מה זה כולל.

הה"כ י. גולדשמידט מציע לנסח כך: כל אדם זכאי לקיים מצוות דתו. הה"כ י. הררי מציע להוסיף: הזכות לאורח חיים דתי או חילוני. הה"כ פ. פרוש: שומר לעצמו זכות להוסיף בהקדמה: "הדת היהודית היא הדת המוכרת ליהודים במדינת ישראל, ומוכרות גם זכויות הדתות האחרות. כל אדם זכאי לקיים מצוות דתו ומצו מצפוננו". נדחתה גם ההצעה להוסיף: "לפי צו מצפוננו".

אנחנו קבלנו את הגרעין המשותף, פחות או יותר לכל ההצעות האלה וכל מה ששנוי במחלוקת השארנו בחוץ.

ב. הלוי:

כל אדם זכאי לפנות לערכאות המשפטיות
לפישוש זכויותיו ולהגנה עליהם.

סעיף 15:

סעיף זה נתקבל בהסכמה כללית.

כל אדם הוא בחזקת זכאי כל עוד לא הוכחה
אשמתו כדין.

סעיף 16:

אין מחייבים אדם להפליל את עצמו.

סעיף 17:

פה פתעוררת השאלה אם יש להוסיף סייג
מכיון שיש לנו כמה דברים בחוקים הקיימים שבמידת מה מחייבים אדם להפליל
את עצמו. ישנה הצעה אחרת לחוק את הסעיף.

סעיף 18: (א) אין מביאים אדם בפלילים בשל מעשה או
מחול שלא היו עבירה על פי חוק שעמד בתקפו
בשעת עשייתו ואין גוזרים עליו עונש כבוד מן הקבוע בחוק באותה שעה, ואם
בוטל החוק או שונה לקולא - בהתאם לחוק העומד בתקפו בשעת גזר הדין.

(ב) הוראה זו לא תחול על כל חוק הבא לעשות
דין בנאצים ובעוזריהם או להעניש על פשעים
נגד האנושות, פשעים נגד העם היהודי, פשעי מלחמה, הפשע השמדת עם או
פשעים לפי עקרונות המשפט המקובלים על עמי תרבות.

סעיף זה אוסר רטרואקטיביות של חוקים
פליליים וגם אוסר חוקים פליליים שבאים להקל ועושה אותם רטרואקטיביים.
להוציא מכלל איסור של רטרואקטיביות את החוקים של עשיית דין בנאצים,
פשעים נגד האנושות... או מעשים הפהורים לפי עקרונות המשפט המקובלים על
עמי התרבות. כלומר, שהכנסת תוכל לחוקק חוקים רטרואקטיביים פליליים על
פשעים שידועים כפשעים לפי עקרונות המשפט המקובלים על עמי התרבות. יש
עקרונות לא רק של צדק אלא גם של פשע בעולם, דברים שנחשבים לפשע בעיני
כל אדם. גם אם החוק הגרמני לא הכיר בזה זה צריך להיות מובן מאליו
שהשמדת עם זה דבר פלילי.

סעיף 19: אין מפעילים סמכות חוקית הנוגעת בזכויותיו
של אדם אלא בהליך הוגן ללא פשוט פנים וללא

שיקולים שאינם לענין.

זה ענין של החוק המינהלי שבג"צ בלאו הכי
מקיים את הדברים האלה.

לסיכום - ישנם דברים שאין בהם משום חידוש.
למשל, סעיף 19, זה רק קודיפיקציה של הפסיקה הקבועה של בית המשפט אבל
הוא שומר מפני קיצוץ הפסיקה הזאת.

כלומר, המחוקק לעתיד לבוא יעמוד בפני
סעיף 19 ולא יוכל באופן שרירותי לומר שבענין מסויים אין פנייה לבית
המשפט העליון לבג"צ. כך שהמחוקק לעתיד לבוא יצטרך לקיים את המצב המשפטי
הנהוג כבר בארץ. זהו מחסום בפני חקיקה הגורעת בזכויות האדם.

חוק יסוד: זכויות האדם מהווה בפידת מה
מחסום לעתיד לבוא מפני גריעה של זכויות האדם הקיימות בבית המשפט הלכה
למעשה.

היו"ר י. גולדשמידט:

אני מודה לחה"כ הלוי על דברי ההסבר והרקע להצעה. עכשיו אנחנו נצטרך לקבוע את דרך הטיפול בהצעה הזאת, כדי שלא נחזור על כל הדיונים אם רצוננו שהפרק הזה יבוא לפליאת הכנסת לקריאה ראשונה עוד בכנסת השביעית. עלינו למצוא דרך לא לחזור על כל הדיונים ולהביא להכרעה במליאת הוועדה רק אותם דברים שבהם היו הדיעות חלוקות.

אני רוצה להניח שנוכל לעשות את העבודה הזאת תוך מספר לא גדול של ישיבות ונשתדל למצוא להם זמן בחודשים הקרובים. אם זה מתקבל על דעתכם אז אין לנו אלא ללכת לפי הסעיפים ולראות על איזה מן הסעיפים יש צורך להתעכב.

א. אנטוריון:

אני מציע שאנחנו נתחיל לדון בסעיף 20 כי זה יקל עלינו לגבי נקיטת עמדה בנוגע לשאר

הסעיפים.

ב. הלוי:

אני הייתי מציע להתחיל באותם הסעיפים שיש בהם שתי גירסאות.

י.ח. צדוק:

אני מציע ללכת סעיף אחר סעיף.

היו"ר י. גולדשמידט:

גם אני סבור שיש להתחיל בסעיף 1 ולסיים בסעיף 20.

סעיף 1:

לגבי סעיף זה ישנה הערה של חה"כ ג. האוזנר ואני מניח שהוא ירצה להציג אותה.

ג. האוזנר:

אני חשבת שצריכה להיות הכרזה כללית שפסבירה את סעיף 1 והפעידה על אופי הפדינה. כלומר, ייקבע כי פדינת ישראל היא פדינת חוק.

היו"ר י. גולדשמידט:

אני רוצה לומר שאני לא הייתי בעת הדיון בסעיף 1 אבל דיון מעיין זה התפתח גם כן סביב הסעיף שמדבר על חופש הדת. היתה הצעה שרשומה על שמו של חה"כ פרוש - ואני העליתי הצעה דומה - שיאמר פשהו על פדינת ישראל כפדינה יהודית. הדבר הזה לא נתקבל בוועדה בטענה שכאשר תהיה, בבוא העת, חוקה שלמה יהיה פרק שבו ייכתבו כל מיני דברים טובים על פדינת ישראל. אני חושב שאם אנחנו פותחים את הסוגיה הזאת ע"י משפט דקורטיבי כפי שחה"כ האוזנר מציע, שאיננו פהותים לפרק של זכויות האדם, הרי שאנחנו חוזרים לכל הדיון הזה סביב השאלה אילו דברים כלליים אנחנו רוצים לומר אגב פרק זכויות האזרח. נכון, שהפדינה צריכה לפתוח את החוקה בכמה קביעות יסוד לגבי אופי הפדינה אבל לקבוע זאת האחד בלי השני, נראה לי פגום ויגרור אותנו לדיון בכללותו.

השאלה היא האם הסעיף הזה זקוק להצהרה על

אופי הפדינה? - אני מטיל ספק בכך.

י. ארידור:

אני שותף לספיקות של היושב-ראש. מה שמציע חה"כ האוזנר זה צמצום הפהות של הפדינה.

המשפט: פדינת חוק איננו מפצה את פהות הפדינה. כי המשפט פדינת חוק קיים לא רק לגבי זכויות האדם אלא גם לגבי פוסדות עיקריים של הפדינה. פדינת חוק קיימת גם לגבי חוק יסוד הכנסת וגם לגבי חוק יסוד בתי-המשפט.

כמו-כן אם אנחנו רוצים שחוק יסוד זה יתקבל

ע"י רוב גדול הרי שאם נכניס פיסקה בענין השקפה על הפדינה, אנחנו ניכנס לויכוח אידיאולוגי על פהות הפדינה - שאין לו מקום בהקשר לחוק יסוד: זכויות האדם. לכן אני מציע שלא לקבל את ההצעה שהעלה חה"כ האוזנר.

א. אנקוריון:

אני חושב שבחוקה, בדרך כלל, יש מקום לכתוב פסוק שאומר שמדינת ישראל היא מדינת חוק. זה קובע משהו על דמות המדינה. מלכתחילה אני רואה מדינת חוק כעומדת מול מדינת משטרה.

אם מתעוררת גם השאלה מה עם הסמכות, מה עם ההלכה וכיו"ב, הרי שהדברים מסתבכים ולכן אני מציע שלא ניכנס לויכוח עכשיו.

האמת היא שהפלים: מדינת חוק זה דבר כללי שנוגע לא רק לפרק הזה אלא הוא נוגע למבנה המדינה, למבנה הזכויות של הבננת, הממשלה ובתי המשפט.

י.ח. צדוק:

אני אינני מציע שמישהו יוותר על עקרון מעקרונותיו אבל אני סבור שהסעיף הזה בסדר.

יכול להיות שיהיה פרק שמדבר על אופי המדינה בכל הנוגע למשמעויות. מה שאנחנו מבינים את המושג מדינת חוק בתחום של זכויות האזרח נאמר כבר בסעיף 1. כי בסעיף 1 אנחנו אומרים בדיוק מה זה מדינת חוק לגבי זכויות האזרח. כלומר, שאדם מותר לו לעשות הכל ככל העולה על רוחו, חוץ פאותם הדברים שהחוק מגביל אותו.

היות ואנחנו נתונים לא במסגרת של פרק המגדיר את התכונות של המדינה אלא על פרק של זכויות האזרח ואני חושב שבתחום הזה העקרון של שלטון החוק ומדינת חוק בא על ביטויו בסעיף 1 באופן יותר אפקטיבי מאשר המשפט: מדינת ישראל היא מדינת חוק. אני מציע שנסתפק בזה.

מ. אביזוהר:

גם אני סבור שלא באנו להגדיר מהו אופי של מדינת ישראל אלא בדיוק מה שמוצע פה. והמהות של מדינת חוק בהקשר זה מנוסח בסעיף הזה. אני מציע שאולי בכותרות יוזכר הטרימינל של שלטון החוק. כלומר: חירות האדם ושלטון החוק - זה עשוי לפצות את הכל.

י.ה. קלינגהופר:

אני הייתי מציע שמי שיביא את ההצעה לקריאה ראשונה בכנסת ישמיע אולי כמה פילים על מדינת חוק ושלטון חוק. זה לא הרכנס כאן כיון שמדובר בעקרון שישמש יסוד לא רק לסוגיות שההצעה הזאת דנה אלא לכל החוקים הממלכתיים בכללותם.

על כן צדק היושב-ראש באומרו שמקומו בפרק הכללי של כל החוקה השלמה. אולי בזהירות מסויימת אפשר להשפיע מעל בימת הכנסת את הדיעה הזאת כדי לתת כיוון לעתיד לבוא.

הערה נוספת - אני חושש מפני הביטוי מכוח החוק - איך זה יתפרש? ביתר הסעיפים נאמר "עפ"י חוק" - האם לא יבואו חכמים ויחפשו הבדל ויאמרו זה לא היינו-הן? - אני סבור שזה היינו-הן אבל יכולים לטעון שהגבלה אפשר להטיל על אדם רק בחוק. כלומר, שהחוק לא יוכל להסמיך מחוקק משנה להטיל הגבלות ופה נרחיק לכת - זה יגביל את השלטון.

אני הייתי מציע למצוא נוסחה אחידה ולומר במקום מכח החוק, עפ"י החוק.

ב. הלוי:

אני מסכים עם אותם הדברים שנאמרו שהפלים שלטון החוק יכולות להופיע ככותרת של מה שנאמר בסעיף 1. או אפשר לומר: חירות האדם ושלטון החוק. מכיון שיש צורך בכותרת שוליים הרי שאפשר להכניס את המשפט הזה.

ב. הלוי:

לגבי הפלים: "מכח החוק" אני סבור שדוקא יש לכתוב את הפלים "מכח החוק". הלא אנחנו רוצים לדעת מהו מקור חובותיו לצמצום חירותו של האדם. דוקא "הכח" הוא בחקיקה הראשית. שהחוק יכול להספיק זה דבר שכלול בביטוי "מכח החוק". אדרבא, אני חושב שהביטוי "מכח החוק" נותן הסמכה לפחוקק עד לחקיקת המשנה הכי פסועפת.

אני מקבל את הערתך שיש להתאים את יתר

הסעיפים ולכתוב: מכוח החוק.

ג. האוזנר:

אני מוכן להסתפק בהצעתו של פרופ' קלינגהופר. כלומר, שמי שיגיש את ההצעה הזאת יאמר שמה שאמור בסעיף 1 מבטא חלק מהרעיון הכללי של פדינת חוק ושלטון חוק. ונשאיר זאת להגדרה שתבוא באחד מן הימים בחוקה הכוללת.

באשר להצעתו של חה"כ אביזוהר - האם היא נראית לרוב החברים?

היו"ר י. גולדשמידט:

הוחלט: להשאיר את סעיף 1 כפי שהוא.

ובכותרת השוליים של סעיף זה יש לכתוב: חירות האדם ושלטון החוק.

הישיבה נבעלה בשעה 13.15